

УДК 908:372.48

ББК 26.891 (4Укр-2 Біла Церква)

К 78

ЛП(52) Краєзнавчі читання імені о. Петра Лебединцева.
24 вересня 2020 р. – Біла Церква, 2020. – 38 с.

Редакційна колегія:

Діденко Л.М., кандидат історичних наук, директор Білоцерківського краєзнавчого музею, заслужений працівник культури України;

Петренко В.В., заступник директора з наукової роботи Білоцерківського краєзнавчого музею;

Чернецький Є.А., кандидат історичних наук, завідувач відділу інформаційно-краєзнавчої роботи Білоцерківської міської ЦБС, старший науковий співробітник БКМ;

Поплавська С.П., завідувача науково-методичним відділом Білоцерківського краєзнавчого музею.

На обкладинці: Водяний млин. Село Синява Рокитнянського району Київської області. Побудований на поч. ХІХ ст. Фото 2007 р.

ЗМІСТ

I. Оргкомітет	3
II. Журнал "Читань"	4
III. Матеріали	
<i>Євген Чернецький.</i> Про походження назви с. Синява (на Рокитнянщині).....	5
<i>Олексій Стародуб.</i> Педагог і художник Едгар Гейне (1880–1955).....	7
<i>Володимир Перерва</i> Родина Міклухо-Маклаїв та шкільне меценатство Київської губернії.....	11
<i>Ігор Лалак.</i> Архітектор Володимир Ніколаєв та церква Різдва Пресвятої Богородиці в містечку Рокитне Київської області	14
<i>Олександр Ярмола, Катерина Велика.</i>	
Директор Білоцерківського сільськогосподарського технікуму П. Ф. Муженко (1929–1930).....	23
<i>Сергій Бурлака.</i> Історія спроби порятунку єврейської жінки на Заріччі під час нацистської окупації.....	32

Оргкомітет

Загальна рада:

Людмила Діденко, голова, кандидат історичних наук, заслужений працівник культури України, директор музею

Вікторія Петренко, заступник директора музею з наукової роботи

Євген Чернецький, кандидат історичних наук, завідувачий відділом інформаційно-краєзнавчої роботи Білоцерківської міської ЦБС, старший науковий співробітник БКМ

Видавничий комітет:

Людмила Діденко, редактор

Вікторія Петренко, відповідальний за макет

Євген Чернецький, відповідальний за текст

Світлана Поплавська, комп'ютерна верстка та дизайн

*Олександр Ярмола,
кандидат філософських наук,
доцент кафедри теоретико-правових
та соціально-гуманітарних дисциплін БНАУ
Катерина Велика,
асистент кафедри іноземних мов БНАУ*

**Директор Білоцерківського сільськогосподарського
технікуму П.Ф. Муженко (1929–1930)**

Важливим напрямом сучасних історико-краєзнавчих досліджень є вивчення виникнення, формування та розвитку підприємств, установ і організацій. Саме вони утворюють базові елементи структури, що, у подальшому, поєднуються в соціальні інститути, і які безпосередньо, на первинному рівні, формують структуру соціальних зав'язків та відношень. Проте ці цеглинки соціального життя народжуються та існують лише завдяки конкретним людям, особистостям. Завжди в історії появою певної установи, організації чи підприємства, їх функціональним значенням у житті соціального організму ми безпосередньо завдячуємо «отцям засновникам», які надають їм специфічного забарвлення. Так само, й занепад соціальних інституцій – це результат діяльності конкретних людей. Біографічні дослідження, як відомо, сьогодні стали постійним напрямом досліджень серед білоцерківських істориків-дослідників: це як окремі невеличкі нариси, так і великі фундаментальні дослідження.

Важливою навчальною установою не лише для Білої Церкви, але й далеко за її межами був і залишається Білоцерківський національний аграрний університет. За довгу історію свого існування він змінював назви, напрями діяльності, що було зумовлено особливостями різних історичних періодів та конкретними соціальними потребами. Сьогодні університет готує фахівців у різних галузях природничих, технічних та соціально-гуманітарних наук. Проте його сьогоднішнє значення і місце в системі української освіти залишається незрозумілим без урахування його багатой історії. А цю історію навчального закладу формували конкретні викладачі, співробітники та студенти.

Серед історичних постатей, які пов'язали своє життя з Білоцерківським університетом у кінці 1920-х – на початку 1930-х років (тоді цей навчальний заклад називався Білоцерківський сільськогосподарський технікум) був і його директор та викладач – Петро Федорович Муженко. Він народився 19 жовтня 1898 року в с. Касперовці («2 учасок») Ананьївського району¹¹ [1, арк. 4, 7], українець [1, арк. 6]. Про своє дитинство, родину і навчання в автобіографії Петро Федорович зазначав¹²:

Батьки мої селяне. До 1910 року батько працював робітником 18 років у поміщика Коришнова, а мати служницею 13 років. Після 1910 року батьки залишили працю у поміщика і перейшли на працю у своє господарство, а також в сезонні періоди провадили поденну роботу у заможного місцевого селянства. Восьми років мене віддали до початкової школи, яку я закінчив в 1911 році. По хлопотанню учительки початкової школи О.І. Столиці, мене було залічено до Вище-початкової школи у м. Ананіві, де я вчився чотири роки. Учився я на кошти почасти учительки (О.І. Столиці), а почасти на заробітки в літку і заможного селянства на поденній та місячній роботі, бо тяжкий матеріальний стан батьків не давав їм змоги допомогати мені в матеріальному відношенні.

Після закінчення Вищепочаткової школи я, по раді тої ж вчительки, поїхав до м. Лубень, для вступу у Вчительську Семінарію. Іспити я витримав і мені через півроку була видана стипендія за гарні навчальні успіхи і як матеріально не забезпеченому. По закінченні семінарії, я рішив свою педагогічну освіту продовжити і вступив до Вчительського Інституту, але я в ньому майже не провадив занять в зв'язку з тяжким матеріальним станом і приходилося увесь час

¹¹ На час написання автобіографії (1926 рік), як про це зазначає П.Ф. Муженко, – у складі Автономної Молдавської Соціалістичної Радянської Республіки (АМСРР) [1, арк. 4, 7]. Територія АМСРР на карті Української СРР, адміністративні межі станом на 1 жовтня 1925 року. https://uk.wikipedia.org/wiki/Файл:Колишня_Одеська_губернія_1925.jpg.

¹² Автобіографія керуючого Червоноградським с-г. технікумом Петра Федоровича Муженка з власноручним його підписом датована 20 березня 1926 року [1, арк. 7] (копія автобіографії [1, арк. 4]). Збережена орфографія і стилістика автора.

давати приватні уроки за мізерну плату, а також працювати грузчиком на станції і чорноробочим на заводі.

Незабаром бурхливі роки Першої світової війни та наступних лихоліть увірвалися до життя молодого освітянина. Ось як згадував про події цього періоду свого життя Петро Федорович:

З приходом Деникинів мене, як учня було мобілізовано, но я зная своє пролетарське походження рішив не піти на військову службу до білих і скривався майже два місяці, але знайомі учні, які служили у контррозвідці білих видали мене до контррозвідки і я був заарештований з пред'явленням обвинувачення в дезертирстві та більшовицькій пропаганді. У в'язниці я просидів два місяці, але за тиждень до військово-польового суду з приходом Радянської влади був, в числі других політичних в'язнів, звільнений і відіхав до м. Ананьїва¹³ Одеської губернії... [1, арк. 4, 7]¹⁴.

По приїзду до міста Ананьїва його було призначено повітовим інструктором Соцвиху, а потім зав. Наросвітою. На цій посаді П.Ф. Муженко працював з початку 1921 року до листопаду 1922 року¹⁵. В цей же час він двічі обирався членом виконкому [1, арк. 4, 7]¹⁶. З 1920 року – член спілки РЗЛ¹⁷ (членський квиток №1578) [1, арк. 6]¹⁸.

¹³ Місто Ананьїв. – <https://uk.wikipedia.org/wiki/Ананьїв>.

¹⁴ В «Персональній справі лектора» у відповіді на запитання: «Чи підлягав карам, за що саме, чи не був в підозрінні в злочинстві, коли був, то де й коли» П.Ф. Муженко зазначає: «Не підлягав при Рад. уряді. В часи перебуван. Деникиниціни на Україні був заарешт. в 1919 р. деникинцями й сидів в в'язниці по обвинув. в комун. пропаганді» [1, арк. 6].

¹⁵ В «Персональній справі лектора» у відповіді на запитання: «Чи мається революційний стаж, який і в чому саме він виражається» П.Ф. Муженко зазначає: «Працював на відповідальн. Рад. праці з початку 1920 р. Уповноваж. оперативн. штабу (1921 р.) при Виконкомі, Уповнов. по продподатку, Зав. Наросвіт. та зам. зав. політосвітою (1921–1922 р.)» [1, арк. 6].

¹⁶ В «Анкетному листі» (21.02.1927 р.) про цей період П.Ф. Муженко зазначає: «1920 рік Повітовий інструктор Соц. виху повіт. Наросвіти», «1921 по 22 Завідуючий Наросвітою м. Ананьїв», «1921-22 Член Президії Ананьївського Виконкому», «1921-22 Вчитель в трудшкoлі Місто Ананьїв. <https://uk.wikipedia.org/wiki/Ананьїв>.

В «Персональній справі лектора» у відповіді на запитання: «Чи підлягав карам, за що саме, чи не був в підозрінні в злочинстві, коли був, то де й коли»

Про подальший свій життєвий шлях Петро Федорович розповідає в «Автобіографії» наступне [1, арк. 7]:

В 1922 р. я вступив до Одеського сільсько-господарського Інститута по командіровці Губпрофосвіти. Сільсько-господарський Інститут я скінчив¹⁹. В часи перебування студентом в Інституті провадив відповідальну працю, як-то: голова виконпрофбюро і завідував учбовим господарством. По закінченню Інституту був командірован Одеським Окрпаркомом в розпорядження ЦК КП(б)У, який направив в розпорядження

П.Ф. Муженко зазначає: «Не підлягав при Рад. уряді. В часи перебуван. Деникиниціни і профшколі», «1922-24 Голова Виконбюро Сільсько-господарського Інституту і завідувачий академвідділом», «1924-25 Працював при кафедрі с.-г. економіки й організації господарства в сільсько-господарському інституті», «1926-27 Керуючий Червоноградським с.-г. Технікумом і лектор політекономії і земзаконодавства в Технікумі» [1, арк. 3 зв.].

¹⁷ Всесоюзна професійна спілка робітників землі та лісу.

¹⁸ У «Витязі з трудового списку» (26.03.1928 р.) зазначено, що П.Ф. Муженко є членом профспілки з лютого 1920 року. Далі зазначено: «Членський білет спілки «Робос» №170141» [1, арк. 9].

¹⁹ У «Витязі з трудового списку» в графі «Освіта» підкреслено «вища» і додано: «Свідоцтво, що видано Одеським сільсько-господарським Інститутом в 1926 р. №429/19». В графі «Професія» зазначено: «агроном-економіст і лектор стажем 5 років» [1, арк. 9].

У «Персональній справі лектора» (15.05.1926 р.) у графі «Основна професія» зазначено: «агроном-організатор» [1, арк. 6].

В «Анкетному листі» (21.02.1927 р.), який було заповнено і підписано П.Ф. Муженком (в анкеті записано від руки – Муженко Петро Хведорович) зазначено, що «закінчив сільсько-господарський Інститут в 1925 році», спеціальність – «агроном-економіст». Також зазначено «Володію українською і російською мовами (читаю, пишу і викладаю) німецькою і французькою (тільки читаю і пишу)». І далі – «Викладаю українською мовою в с.-г. Технікумі другий рік». На запитання: «З якого часу провадить викладання укрмовою» зазначено: «з 1923 року в профшколі» [1, арк. 3].

У «Витязі з трудового списку» (розділ другий, «Дані про проходження служби») зокрема зазначається: 16.10.1928 року – «Доручено викладання курсу історичного матеріалізму на III курсі» у 1928/29 навч. році. Підстава – «постанова правління з 16.10.28 р.» [1, арк. 20 зв.].

LII(52) Краєзнавчі читання імені о. Петра Лебединцева

Наркомосвіти²⁰, де мене призначено керуючим Червоноградським сільсько-господарським Технікумом²¹. На цій посаді я працюю в сучасний мент²².

На останньому райз'їзді Рад обрано головою районної ревізійної комісії, а також при перевиборах обран членом Мійської Ради²³.

З документів особової справи Петра Федоровича ми дізнаємося також, що він протягом першої половини 1920-х років неодноразово обирався депутатом з'їздів Рад²⁴.

²⁰ Службова записка до Народного комісаріату освіти (Наркомос) від пом. Заворгрозподілом ЦК КП(б)У від 30.01.1926 року із резолюцією про призначення від 29.01.1926 року [1, арк. 2].

²¹ Повідомлення Народного комісаріату освіти (НКО) до Червоноградського технікуму про призначення П.Ф. Муженка виконуючим обов'язки керуючого технікумом [1, арк. 1]. Затверджений він був НКО на цій посаді 2 лютого 1926 року [1, арк. 3]. У «Даних про проходження служби» (другий розділ «Витягу з трудового списку» (26.03.1926 р.) зазначено: 01.02.1926 р. – «По скінченні курсу наук Одеського с-г. Інституту призначений в.о. Керуючого Красноградським с-г. Технікумом. Підстава: Повідомлення Народного Комісаріяту Освіти від 30 січня 1926 р. за №3814»; 01.03.1926 р. – «доручено викладання політекономії та земельної політики в Красноградському с-г. Технікумі. Підстава: Протокол засідання РКК Красноградського с-г. Технікума від 16 березня 1926 року»; 09.11.1927 р. – «Затверджений Директором Красноградського с-г. Технікума, згідно нового положення про Технікуми від 21/IX-27 р. Підстава: Повідомлення Народного Комісаріяту Освіти від 6/III-28 р. за №408-з» [1, арк. 10].

²² Під час роботи в Червоноградському технікумі він зазначає, що його рідна мова – українська. В технікумі він викладає українською мовою [1, арк. 6].

²³ У «Даних про проходження служби» (другий розділ «Витягу з трудового списку» (26.03.1926 р.) зазначено: 07.04.1926 р. – «По обранню районів. з'їзду Рад на протязі 1926/27 р. перебував Головою Ревіз. Комісії Красноградського Райвиконкома без окремого за цю працю утримання. Підстава: Протокол з'їзду Рад»; 30.04.1926 р. – «По обранню перебуває членом Красноградської Мійської Ради з 30/IV-1926 р. без окремого Утримання; 15.03.1927 р. – «По обранню перебуває членом Красноградського Райвиконкома з 15/III-1927 року без окремого Утримання» [1, арк. 10].

²⁴ Обирався делегатом: 1921 р. – з'їзд Рад м. Ананьїв; 1922 р. – окружний з'їзд Рад м. Балта; 1926 р. – з'їзд Рад м. Червоноград та окружний з'їзд у м. Полтава [1, арк. 6 зв.].

В анкетному листі, який було заповнено і підписано П.Ф. Муженком²⁵ під час роботи у Червоноградському технікумі (21.02.1927 р.) зокрема зазначається, що він у цей час працює на посаді керуючого технікуму та читає курс політекономії, земельної політики і земзаконодавства²⁶.

Під час роботи Петра Федоровича у Червоноградському технікумі змінився його сімейний стан. Це відбулося в період між укладанням двох відомих нам документів: 1) «Персональної справи лектора» (15.05.1926 р.), яка була направлена 22.05.1926 року Червоноградським технікумом [1, арк. 5] разом із «Автобіографією» (20.03.1926 р.) (фото 4), та 2) «Анкетного листа» (21.02.1927 р.).

В першому документі, заповнюючи графу «Сімейний стан та хто состоїть на утриманні» – він зазначає, що «не жонатий» [1, арк. 6], у другому документі вказує, що «жонатий», «на утриманні знаходиться дружина і сестра» [1, арк. 3]. Також у «Персональній справі лектора» зазначена «точна адреса»²⁷ – «м. Червоноград Полтавської округи, Жовтнева вулиця, будинок ч. 18» [1, арк. 6].

В «Автобіографії» (20.03.1926 р.) Петро Федорович також зазначає:

*У 1922 р. я вступив в ряди Комуністичної партії, в якій перебуваю членом до цього часу.*²⁸ [1, арк. 4, 7].

Проте, потрібно зазначити, що інформація про перебування в лавах КП(б)У в різних документах дещо різниться. Так, в «Анкетному листі», заповненому під час перебування у Червоноградському технікумі, П.Ф. Муженко зазначає, що є членом партії з 2 січня 1926 року (квиток №645935) [1, арк. 3], а в «Персональній справі лектора» вказує дату – 1925 рік [1, арк. 6]. У «Витязі з трудового списку» вказано партбілет №0740924 [1, арк. 9].

²⁵ В анкеті записано від руки – Муженко Петро Хведорович.

²⁶ У таблиці-додатку до «Персональної справи лектора» (15.05.1926 р.) П.Ф. Муженко зазначає, працює на посаді керуючого с-г. технікумом, а також читає лекції й проводить практичні заняття з «Земельної політики» та «Земельного законодавства». Має навантаження – чотири тижневих години [1, арк. 6 зв.].

²⁷ Мабуть, місце проживання.

²⁸ Комуністична партія (більшовиків) України – КП(б)У.

АВТОБІОГРАФІЯ КЕРУЮЧОГО ЧЕРВОНОГРАДСЬКИМ С.-Г. ТЕХНІКУМОМ
Петра Федоровича МУЗІЧНО.

Народився в 1902 році 19 жовтня в селі Касперівці (2-й участок) Ана-
толівського району Автономної Мадявської Радянської Соціалістичної Рес-
публіки (А.У.С.Р.Р.). Батьки мої селяне. До 1910 року батько працював
робітником 12 років у поміщика Бордукова, а мати служницею 12 років.
Після 1910 року батьки залишили працю у поміщика і перенесли на працю у
своє господарство, а також в сезонні періоди прадали поденну роботу у
заможного місцелого селянина. Батьки мої мене віддали до початкової
школи, яку я закінчив в 1917 році. По хлопотаннях учителя початкової
школи О.І. Столині, мене було записано до Вищо-початкової школи у м. Ана-
толії, де я навчався чотирі роки. Чинив я на кошти початки учителя (О.І.
Столині), а почавши на заробітки в літку і заможного селянина на подос-
мі та місячній роботі, то дякую матеріальний стан батьків не давав
їм змоги допомогти мені в матеріальному відношенні. Після закінчення
Вищо-початкової школи я, по раді тої ж учительки, поїхав до м. Дубови, для
вступу у Вищийський Семінарію. Тоді я витримав і мені через півроку
була видана стипендія за гарні навчальні успіхи і як матеріально не за-
безпеченому. По закінченні семінарії, я рішив свою педагогічну освіту
продовжити і вступив до Вищийського Інституту, але я в ньому майже не
завдає зайняти в зв'язку з таким матеріальним станом і приходивши
на час давати приватні уроки за мізерну плату, а також працювати груз-
ом на станції і чорноробочим на заводі.

З приходом Ленінської мого, як учня було мобілізовано, по я знав своє
пролетарське походження рішив не піти на військову службу до білків і
скривався майже два місяці, але знав учні, які служили у контрревізи-
ні білків видали мене до контрревізії і я був заарештований з пред ка-
ленням обвинувачення в дерагіреті та більшовицькій пропаганді. У в'яз-
ниці я провів два місяці, але за тижень до військово-польового суду
з приходом Радянської влади був в числі других політичних в'язнів звіль-
нений і від'їхав до м. Анатолії Одеської губернії; де з приходом було
мене призначено повітовим інструктором Соцвиху, а потім зав. Наросвітою.
На цій посаді я працював з початку 1921р. до листопаду 1922р., а також
був обираючи дві перевиборчі кампанії членом Виконкому.

В 1922 рік вступив в ряди Комуністичної партії і я їм перебував
членом до цього часу. В 1922р. я вступив до Одеського сільсько-господар-
ського Інституту по командіренні Губпрофосвіти. Сільсько-господарський
Інститут я скінчив. В часи перебування студентом в Інституті провадив
господарську працю, як-то: голова лікопробфору і завідував учбовим го-
сподарством. По закінченні Інституту був командірован Одеським Округар-
коном в розпорядження ІІІ КД, б/У, який направив в розпорядження Нарко-
освіти, де мене призначено керуючим Червоноградським сільсько-господар-
ським Технікумом. На цій посаді я працюю в сучасний мент.

На останньому раїзї Рад обрано головою районної ревізійної ко-
місії, а також при перевиборах обран членом Миківської Ради.

20, III-26р.

Фото 4.

ЛІІ(52) Кращі читання імені о. Петра Лебединцева

З приводу свого перебування на військовій службі в «Анкетному листі» (21.02.1927 р.) він зазначає:

*В імперіялістичній армії не був. В Червоній армії був звільнений, зараз знаходжусь на обліку, як молодш. політсклад №66 [1, арк. 3]*²⁹.

У листопаді 1927 року Петро Федорович звертається із заявою³⁰ до управління профосвіти з проханням перевести до іншого технікуму у зв'язку з хворобою сім'ї [1, арк. 8]. Проте це прохання не було задоволено.

Відома ще одна заява, написана особисто П.Ф. Муженком 12 березня 1929 року. В ній він зазначав, що вже протягом чотирьох років працює директором Червоноградського агротехнікуму, і просив призначити його до іншого технікуму, оскільки за сімейними обставинами потребував змінити місцепроживання через хворобливий стан його сім'ї [1, арк. 17].

Невдовзі це прохання було задоволено,³¹ й 15 липня 1929 року Петра Федоровича було призначено директором Білоцерківського сільськогосподарського технікуму³². А з 1-го жовтня цього ж року він виконує обов'язки штатного викладача (лектора) 1-ї групи колективізації [1, арк. 12, 18, 19].

²⁹ У «Персональній справі лектора» у графі «Відношення до військової служби, де состоїть на учоті (№ уч. картки), чин або стан в старій армії, яку посаду займав в Червоній армії» П.Ф. Муженко записав: «Комполітсклад. Состою на обліку у Полтавському Окргвійськоматі; в армії не служив» [1, арк. 6]. У «Витязі з трудового списку» (26.03.1928 р.) зазначено: «Персональна книжка запасного Р.К.К.А. від 27 січня 1927 року» [1, арк. 9].

³⁰ Заява від 28.11.1927 року.

³¹ 21.06.1929 року П.Ф. Муженка було звільнено з посади директора Червоноградського технікуму [1, арк. 20 зв.]

³² Лист заступника наркома освіти Приходька до Білоцерківського сільськогосподарського технікуму від 5 липня 1929 року №400-а [1, арк. 15, 16, 20 зв.].

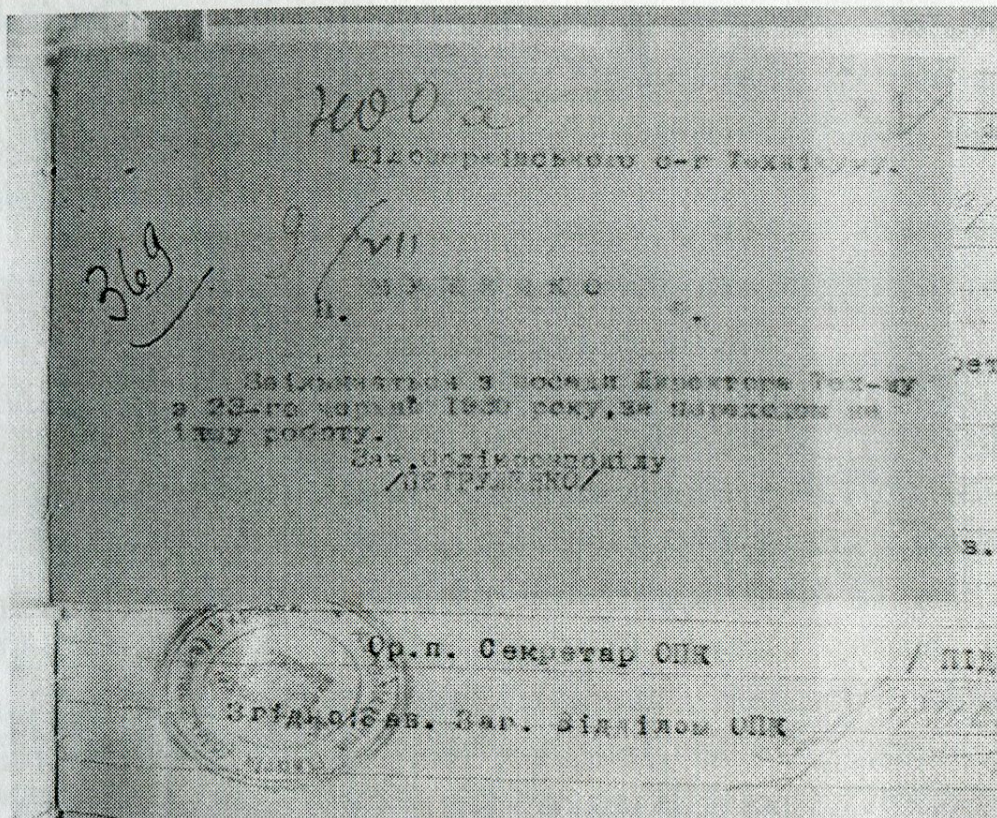

Фото 5.

З 23 червня 1930 року Петра Федоровича Муженка було звільнено з посади директора Білоцерківського технікуму³³ в зв'язку з переходом на іншу роботу [1, арк. 22] (фото 5). Про подальшу його долю, на жаль, нічого не відомо.

Використані джерела

1. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВОВ України). Ф. 166. Оп. 12. Спр. 5162.

³³ У витязі з протоколу №6 бюро секретаріату Білоцерківського окрпарткому від 22 червня 1930 року і надісланого у Харків до Народного комісаріату освіти зазначається: «Слухали: Про директора Агротехнікуму (тов. Веретін). Ухвалили: Затвердити Директором Агротехнікуму тов. Паламаря, відкликавши його з роботи округового агронома». На витязі стоїть резолюція: «Згода одержана. 9.VII» [1, арк. 23].